

مدل‌یابی روابط عوامل خانوادگی مؤثر بر انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر تهران

صادق نصری¹؛ سید روح‌الله تیموری^{2*}؛ مریم حمیدی‌مجلج³

دریافت: 92/12/24

پذیرش: 93/06/26

چکیده

شرایط اقتصادی، شرایط اجتماعی و شرایط فرهنگی به ترتیب با مقدار اثر 0/86، 0/46، 0/15 و 0/41 بر شیوه‌های فرزندپروری تأثیر مستقیم و تأثیرگذار بودند. در حالی که از بین شرایط خانوادگی فقط شرایط اقتصادی با مقدار اثر 0/41 بر جو عاطفی تأثیر مستقیم داشت. تأثیر جو عاطفی با مقدار اثر 0/56 و شرایط اقتصادی با مقدار اثر 0/41 بر انگیزش به صورت مستقیم تأثیرگذار بود. شرایط اجتماعی، شرایط فرهنگی و جو عاطفی نیز به ترتیب با مقدار اثر 0/36، 0/39 و 0/89 بر انگیزش به صورت غیرمستقیم تأثیر داشتند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که شرایط خانوادگی 19 درصد از متغیر انگیزش را تبیین و پیش‌بینی می‌کند.

واژگان کلیدی: انگیزش تحصیلی، شرایط خانوادگی، جو عاطفی، شرایط اقتصادی، شرایط فرهنگی، شرایط اجتماعی و شیوه‌های فرزندپروری.

پژوهش حاضر با هدف مدل‌یابی رابطه بین شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و جو عاطفی خانواده و شیوه‌های فرزندپروری با انگیزش تحصیلی انجام شده است.

برای انجام این تحقیق 600 نفر از دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر تهران به روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند. در این تحقیق برای جمع‌آوری اطلاعات، از چهار پرسش‌نامه انگیزش تحصیلی، جو عاطفی خانواده، شیوه‌های فرزندپروری و پرسش‌نامه شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خانواده استفاده شد. داده‌ها با استفاده از روش تحلیل مسیر تجزیه و تحلیل شد. بر اساس پیشینه تحقیقات انجام شده، مدل اولیه‌ای برای بررسی روابط بین متغیرها در نظر گرفته شد. نتایج تحلیل نشان داد که مدل با داده‌های این پژوهش برازش مناسبی دارد. نتایج نشان داد که جو عاطفی،

1. استادیار روان‌شناسی، دانشگاه شهید رجائی Nasrisadegh@gmail.com

2. دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد (*نویسنده مسؤول) Rtaymouri@gmail.com

3. کارشناس ارشد روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه شهید رجائی Alierfan5246@yahoo.com

مقدمه

محدود دانست و باید پذیرفت که خانواده و جامعه نقش برجسته‌تری در این ارتباط دارند، به عبارت دیگر خمیر مایه شخصیت کودک در خانواده شکل می‌گیرد و پس از ورود به مدرسه این نقش همچنان پررنگ‌تر باقی می‌ماند، به ویژه تجارب تربیتی فرزندان در خانواده عاملی در فرآیند یاددهی - یادگیری است. از این رو، هماهنگ‌سازی کارکردهای تربیتی دو نهاد اساسی خانه و مدرسه در جهت تحقق اهداف تعلیم و تربیت امری اجتناب‌ناپذیر است. براساس پیش‌نویس سند و منشور اصلاح نظام آموزش و پرورش ایران، از جمله آسیب‌هایی که به صورت آشکار و پنهان نظام آموزشی کشور را تهدید می‌کند، تعارض و ناهماهنگی میان نقش‌های تربیتی خانواده با نقش‌های تربیتی مدرسه است که این مسأله تلاش هر دو نهاد را در پرورش مطلوب کودکان و نوجوانان و نیز جوانان این مرز و بوم نقش برآب می‌کند و تحقق اهداف تعلیم و تربیت را دور از دسترس می‌سازد. لذا گسترش آموزش خانواده، شناسایی شرایط تأثیرگذار خانوادگی بر تعلیم و تربیت فرزندان و همراه نمودن هر چه بیشتر آنان با فرآیند تعلیم و تربیت مطلوب از جهات علمی، معنوی و اخلاقی در نظام آموزش و پرورش این سند توجیه شده است. (بحرانی، 1384)

شرایط خانوادگی مؤثر بر ویژگی‌های روان شناختی به خصوص انگیزش دانش‌آموزان را از ابعاد و منظرهای گوناگون می‌توان بررسی کرد. در این پژوهش عمده‌ترین ابعاد خانوادگی مؤثر بر انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان پنج عامل شرایط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، جو عاطفی خانواده و شیوه‌های فرزندپروری مدنظر قرار داده شده است. این شرایط در تعامل پویا با یکدیگر و در تأثیر بر روی انگیزش عمل می‌کنند.

در این پژوهش برآنیم تا تأثیر شرایط خانوادگی را بر انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان دوره متوسطه بررسی کنیم. تا با انجام چنین تحقیق‌هایی گامی در جهت اعتلای سطح علمی و فرهنگی دانش‌آموزان برداشته باشیم که بی‌تردید

واقعیت مهم آن است که همه پیشرفت‌های شگفت‌انگیز انسان در دنیای امروز زاینده یادگیری است. انسان بیشتر توانایی‌های خود را از طریق یادگیری به دست می‌آورد. از طریق یادگیری، رشد فکری پیدا می‌کند و توانایی‌های ذهنی‌اش محقق می‌شود. بنابراین، چنین می‌توان نتیجه‌گیری کرد که همه پیشرفت‌های بشر در نتیجه یادگیری به دست می‌آید. یکی از شرایط مؤثر بر یادگیری در میان یادگیرندگان، انگیزش تحصیلی است. وقتی در نظام آموزشی مشکلاتی همچون افت تحصیلی رخ می‌دهد، از انگیزش یادگیرنده، به عنوان یکی از علل مهم یاد می‌شود. در کاربردهای آموزشی انگیزش، به تعبیر مختلفی از قبیل انگیزش تحصیلی یا انگیزش یادگیری برخورد می‌کنیم و صاحب‌نظران منبع این انگیزش را گاهی درونی و گاهی بیرونی می‌دانند. (کلاری، 2010)

انگیزش تحصیلی یکی از ملزومات یادگیری به حساب می‌آید و چیزی است که به رفتار شدت و جهت می‌بخشد و در حفظ تداوم آن به یادگیرنده کمک می‌کند. در واقع انگیزش آن چیزی است که به یادگیرنده انرژی می‌دهد و فعالیت‌های او را هدایت می‌کند.

مک کللند¹ (1961) که از پیش‌تازان تحقیق در زمینه انگیزش پیشرفت است، بر این باور است که آینده هر جامعه‌ای، وابسته به سطح انگیزش پیشرفت فعلی دانش‌آموزان آن جامعه است. (بحرانی، 1384)

تعلیم و تربیت فراهم کردن شرایط مناسب و مساعد برای بروز و ظهور استعدادها و توانمندی‌هایی است که در نهاد آدمیان وجود دارد. به این اعتبار زمینه‌های تربیت فرزندان خانه، مدرسه و جامعه است. امروزه به سبب گسترش بیش از پیش اطلاعات و نیز پیشرفته شدن ابزار و وسایل آن، همه نقش تربیتی را نمی‌توان به مدرسه

¹Mc Clelland

براساس نظریه دسی³ و ریان⁴ (2000) که به نظریه خودتعیینی⁵ مشهور است، افراد از جمله دانش‌آموزان در سه نوع جهت‌گیری انگیزشی قرار می‌گیرند. افراد با جهت‌گیری انگیزشی درونی⁶، افراد با جهت‌گیری انگیزشی بیرونی⁷ و افراد بدون انگیزش. افراد زمانی که با جهت‌گیری انگیزش درونی هستند از درون نظم پیدا می‌کنند؛ یعنی اجازه نمی‌دهند دیگران یا عوامل بیرونی بر عملکردشان اثر قابل‌توجهی بگذارند. بنابراین دانش‌آموز دارای انگیزش درونی، برای کسب لذت درونی درس می‌خواند، نه برای رضایت یا ترس از دیگران و یا عوامل دیگر (مثلاً ترس از گرفتن نمره بد). (دسی و ریان، 2000)

افراد دیگری هم هستند که بر اساس انگیزش بیرونی عمل کرده، خود را شایسته خودتعیینی یا خودمختار بودن نمی‌دانند؛ یعنی به عوامل بیرونی و افراد دیگر توجه بیشتری دارند تا به رضایت شخصی و احساس لذت خود. بنابراین افراد با جهت‌گیری انگیزشی بیرونی به جای تمرکز بر تکلیف و احساس رضایت از انجام خوب یک کار، در انتظار نوعی پاداش یا تنبیه اجتماعی در مقابل انجام یا عدم انجام تکلیف هستند. (دسی و ریان، 2000)

سرانجام باید گفت که افراد بدون انگیزش مانند افراد دارای انگیزش بیرونی بوده و خود را شایسته خودتعیینی یا خودمختاری نمی‌دانند. این افراد بعد از مدت‌ها تلاش برای انجام تکلیف و صرف وقت و انرژی آن را رها کرده‌اند. ادراک شایستگی و کنترل در آنان چنان پایین است که در موقعیت‌ها احساس درماندگی می‌کنند. آنان باور پیدا کرده‌اند که کارهایشان بی‌فایده است و موفقیت‌ها و شکستشان تحت کنترل خودشان نیست. (دسی و ریان، 2000)

اساس‌ترین راه برای رسیدن به جامعه‌ای فرهیخته و پیشرفته خواهد بود.

یکی از مسائل بسیار مهمی که در فرایند تعلیم و تربیت دانش‌آموزان مریبان و معلمان با آن مواجه هستند، این است که دانش‌آموزان به اندازه کافی میلی برای درس خواندن ندارند، تکالیف محوله را به خوبی انجام نمی‌دهند و تحصیلات خود را تکمیل نمی‌کنند و در نهایت ترک تحصیل می‌نمایند. برای این که توضیح دهیم چرا افراد بدین گونه رفتار می‌کنند به نظریه انگیزش نیاز داریم. هدف نظریه انگیزش این است که توضیح دهد چه چیزی به رفتار، انرژی و جهت می‌دهد. این انگیزش است که رفتار یک فرد را به سمت هدف خاصی به جای هدفی دیگر هدایت می‌کند. بررسی انگیزش به فرآیندهایی مربوط می‌شود که به رفتار، انرژی و جهت می‌دهند. (ریو، 2005)

انگیزش فرآیندی است که طی آن فعالیت هدف‌محور برانگیخته و حفظ می‌گردد. انگیزش یک فرآیند است نه یک فرآورده. ما نمی‌توانیم انگیزش را مستقیماً مشاهده کنیم اما می‌توانیم آن را از رفتارهایی مانند انتخاب تکالیف، تلاش، استقامت و گفتار استنباط نماییم. (بیتریچ و شانک، 2011) انگیزش یادگیری نیز یکی از اساسی‌ترین ارکان برای موفقیت دانش‌آموز است به طوری که اسپالدینگ¹ (1992) انگیزش را کلید یادگیری دانش‌آموزان می‌داند.

اوریاهی² (2009) نشان داد که انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان نقش مهمی در ادامه تحصیل آنان داشته و به صورت مثبت با عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان رابطه دارد. به عنوان نمونه تحقیقات نشان می‌دهند که انگیزش تحصیلی به طور خاص بر یادگیری و پیشرفت تحصیلی تأثیر داشته است. (توکر، 2002) همچنین انگیزش تحصیلی به عنوان پیش‌بین پیشرفت تحصیلی معرفی شده است. (بوساتو، 2009)

3. Deci

4. Ryan

5. self-determination

6. intrinsic motivation

7. extrinsic motivation

1. Aspdaling

2. Oriahi

شکست‌های تحصیلی کودکان به شمار می‌رود. (کوتسولیس و امبل، 2001) نتایج پژوهش‌ها نیز نشان‌دهنده وجود ارتباط بین بالا بودن سطح اجتماعی-اقتصادی والدین و موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان است. هافمن⁴ (1989) در تحقیق خود فقر و محرومیت، عدم توجه والدین، پرجمعیت بودن خانواده و نامناسب بودن ساخت خانواده را در کاهش انگیزه یادگیرندگان مؤثر دانسته و نتیجه‌گیری کرده که اعضای طبقه کارگر، ارزش کمتری برای تحصیل قایل هستند و آن را وسیله‌ای برای پیشرفت تحصیلی قلمداد نمی‌کنند. (سیف، 1391)

از دیدگاه صاحب‌نظران، عمده‌ترین شرایط مؤثر خانوادگی عبارتند از شرایط فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، جو خانوادگی و عوامل ارتباطی. این عوامل هر یک می‌توانند به صورت مستقیم یا غیرمستقیم بر روی انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان تأثیرگذار باشند. پژوهش‌های انجام شده در زمینه تأثیر شرایط خانوادگی بر انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان، فاقد انسجام و تمرکز کامل بر روی این شرایط بوده است. یعنی هر پژوهش به تأثیر جنبه‌ای از جنبه‌های متعدد شرایط خانوادگی بر انگیزش تحصیلی پرداخته است. این عامل پژوهشگر را بر آن داشت تا با نگاهی جامع‌تر بر روی شرایط خانوادگی تأثیر این شرایط را بر روی انگیزش بررسی نموده با ارائه الگویی نشان دهد کدام یک از این شرایط به صورت مستقیم و کدام یک به صورت غیر مستقیم و با چه میزان تأثیری بر روی انگیزش تحصیلی اثر دارند و کدام یک از شرایط بی‌تأثیرند. (همان)

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از نوع همبستگی⁵ با استفاده از روش‌های مدل‌یابی علی است. جامعه این تحقیق، کلیه دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر تهران است که در سال

امروزه رویکرد روان‌شناسان و دست‌اندرکاران آموزش و پرورش به سمت خودتعیینی و انگیزه‌مند شدن دانش‌آموزان، آن هم به صورت درونی می‌باشد. آن‌ها انگیزش درونی¹ را یکی از مهم‌ترین شرایط مؤثر در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان می‌دانند. در صورتی که انگیزش درونی بالا باشد، یادگیرنده‌ها در نحوه تفکرشان انعطاف‌پذیری بیشتری نشان می‌دهند (ریو، 2005) اطلاعات را فعال‌تر پردازش می‌کنند و به صورت مفهومی نه طوطی‌وار، یاد می‌گیرند و به عزت نفس و خودشکوفایی سطح بالاتری دست می‌یابند. (دسی و ریان، 2000)

از سوی دیگر، باید گفت که انگیزش تحصیلی به صورت عام و انواع انگیزش (از لحاظ درونی و بیرونی بودن) به صورت خاص، خود تحت تأثیر مستقیم و غیرمستقیم شرایط مختلفی قرار دارد. یکی از شرایط مهمی که می‌تواند بر انگیزه داشتن و بی‌انگیزگی دانش‌آموزان اثر داشته باشد، شرایط خانوادگی است. به زعم اسلاوین² (2006)، انگیزش پیشرفت بالا در ابتدا تحت تأثیر تجارب فرد در خانواده است پس از آن دانش‌آموز در مدرسه کسب تجربه می‌کند. موفقیت و انگیزش بر یکدیگر اثر می‌گذارند. موفقیت، اشتیاق برای موفقیت بیشتر را سبب می‌گردد که این نیز به نوبه خود موفقیت را به دنبال دارد.

تحقیقات فراتحلیلی انجام شده در زمینه شرایط غیرشناختی مؤثر بر انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان نشان می‌دهد که وضعیت اجتماعی-اقتصادی خانواده‌ها در یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان اهمیت قابل توجهی دارد. (سیرین، 2005)

بنا بر رویکرد کوتسولیس و امبل³ (2001)، شرایط غیرشناختی مثل موقعیت خانواده به لحاظ اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، از جمله عوامل مهم در پیشرفت‌ها و

1. intrinsic motivation
2. Slavin
3. Koutsoulis & ambell

بیرونی و بی‌انگیزگی تقسیم کرده‌اند. این پرسش‌نامه در 5 مقیاس (کاملاً موافقم، موافقم، نظری ندارم، مخالفم و کاملاً مخالفم) طراحی شده است. در پرسش‌نامه انگیزش تحصیلی مورد استفاده در این تحقیق، پرسش‌های 2، 4، 6، 9، 11، 13، 15، 17، 18، 20، 21، 22، 23، 25، 27 و 28 به انگیزش درونی اختصاص یافته و علت تحصیل دانش‌آموزان پرسیده شده است. پرسش‌های 1، 7، 8، 10، 14، 16 و 19 به انگیزش بیرونی اختصاص یافته است. و پرسش‌های 3، 5، 12 و 26 به بی‌انگیزگی اختصاص داده شده است.

در این تحقیق از نظرات اساتید و متخصصان برای روایی محتوایی استفاده شد و پرسش‌نامه برای اجرای آزمایشی و بررسی پایایی مورد تأیید قرار گرفت. همراه با روایی محتوایی، روایی صوری پرسش‌نامه نیز صورت گرفت و پرسش‌های نامتناسب و غیرضروری حذف گردید. روایی صوری⁴ به این مطلب اشاره می‌کند که سؤال‌های یک آزمون تا چه حد در ظاهر شبیه به موضوعی هستند که برای اندازه‌گیری آن تهیه شده‌اند. ضریب آلفای کرونباخ به‌دست آمده برای پرسش‌نامه انگیزش تحصیلی، 0/93 است.

ب) پرسش‌نامه جو عاطفی خانواده
پرسش‌نامه جو عاطفی خانواده دارای 33 پرسش‌نامه است که توسط حقیقی و همکاران (1381) هنجاریابی شده است. نمره کمتر در این آزمون نشانگر این است که جو خانواده بیشتر به یک جو عاطفی نامساعد متمایل است و هر چه نمره بیشتر باشد، بیانگر تمایل جو خانوادگی به یک وضعیت مساعد است. نمره فرد در این پرسش‌نامه بر معیار 33 تا 165 است و هر قدر نمره فرد به 165 نزدیکتر باشد، دارای خانواده‌ای با جو مساعد و هر چه قدر به 33 نزدیکتر باشد، دارای خانواده‌ای با جو نامساعد است. این پرسش‌نامه در 5 مقیاس (کاملاً موافقم، موافقم، نظری ندارم، مخالفم و کاملاً مخالفم) طراحی

1391-1392 مشغول به تحصیل بوده‌اند. در این پژوهش با توجه به اینکه دسترسی به تک تک اعضا مقدور نبود، از نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای استفاده گردید. ابتدا از مناطق 20 گانه آموزش و پرورش شهر تهران، 5 منطقه (مناطق 1، 7، 9، 10 و 17) انتخاب شد و پس از مشخص شدن 5 مدرسه از هر منطقه، از هر مدرسه 2 کلاس و از هر کلاس 12 نفر به صورت تصادفی انتخاب و در نهایت تعداد 600 نمونه آماری از دانش‌آموزان و اولیای آن‌ها مطابق با فرمول کلاین (تعداد متغیرها $\times 40$) برای بررسی برگزیده شدند.

در پژوهش حاضر از چهار ابزار اندازه‌گیری استفاده گردیده که به قرار ذیل معرفی می‌شوند:

الف) پرسش‌نامه انگیزش تحصیلی
مقیاس انگیزش تحصیلی¹ در این تحقیق پرسش‌نامه والرند و همکاران² (1992) است که در کشور کانادا براساس نظریه خودمختاری دسی و رایان³ (1985) ساخته شده است و در برگزیده هفت خرده مقیاس می‌باشد که شامل انگیزش درونی برای فهمیدن، انگیزش درونی برای کار و پیشرفت، انگیزش درونی برای تجربه تحریک، تنظیم همانندسازی شده، تنظیم درونی شده، تنظیم بیرونی و بی‌انگیزگی می‌باشد. والرند و همکاران ضرائب آلفای کرونباخ زیر مقیاس‌ها را بین 0/83 تا 0/87 گزارش کرده‌اند. این ابزار دارای 28 پرسش هفت‌گزینه‌ای می‌باشد. این مقیاس توسط باقری و همکاران (1379) بر روی دانش‌آموزان دبیرستانی شهر تهران هنجاریابی شده و نتایج آن نشان داد که ساختار هفت عاملی مقیاس انگیزش تحصیلی با اندکی تفاوت به پنج عامل تقلیل یافت و میزان آلفای کرونباخ سه زیر مقیاس 79٪، 84٪ و 86٪ برآورد گردید و مقیاس به سه قسمت انگیزش تحصیلی درونی، بیرونی و بی‌انگیزگی تقسیم شد. لازم به ذکر است که دسی و رایان، انگیزش را به انگیزش درونی،

1. academic motivation scale
2. Vallerand & et al
3. Ryan & Deci

4. face validity

پرسش به شرایط اقتصادی، 12 پرسش به شرایط اجتماعی و 6 پرسش به شرایط فرهنگی خانواده اشاره دارد. ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده برای پرسشنامه سنجش شرایط اقتصادی 0/79، پرسشنامه شرایط اجتماعی 0/89 و پرسشنامه شرایط فرهنگی برابر با 0/91 است. بدین ترتیب پایایی پرسشنامه‌ها مورد قبول برای انجام تحقیق است.

ابزار مورد استفاده برای تحلیل داده‌ها، پرسشنامه می‌باشد و تکنیک آماری مورد استفاده در این تحقیق، تحلیل مسیر و همبستگی است. تحلیل مسیر یک روش

جدول 1. شاخص‌های آمار توصیفی متغیرها

متغیر	میانگین	واریانس	انحراف معیار
انگیزش تحصیلی	3/23	0/56	0/75
انگیزش درونی	3/31	0/54	0/73
انگیزش بیرونی	3/17	0/86	0/92
بی‌انگیزگی	3/17	0/86	0/92
جو عاطفی	3/13	1/44	1/19
شیوه‌های فرزندپروری	2/44	0/67	0/82
شرایط اقتصادی	3/06	0/42	0/64
شرایط اجتماعی	3/21	0/26	0/51
شرایط فرهنگی	2/85	0/91	0/95

پیشرفته آماری است که به کمک آن می‌توانیم علاوه بر تأثیرات مستقیم، تأثیرات غیرمستقیم هر یک از متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته را نیز شناسایی کنیم. بنابراین، مهم‌ترین مزیتی که استفاده از روش تحلیل مسیر نسبت به

شده است. ضریب پایایی این آزمون با استفاده از روش تصنیف معادل 0/94 است. ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده برای پرسشنامه جو عاطفی خانواده در این تحقیق 0/98 است.

ج) پرسشنامه شیوه‌های فرزندپروری خانواده در این تحقیق شیوه‌های فرزندپروری براساس پرسشنامه بامریند، خانواده را بر مبنای جو استبدادی، سهل‌انگارانه و مقتدرانه بررسی و سنجش می‌کند و حاوی 30 پرسش است. پرسش‌های این پرسشنامه دارای سه گزینه (الف، ب و ج) است و هر گزینه یکی از وضعیت‌های ارتباطی (استبدادی، سهل‌انگارانه و مقتدرانه) را می‌سنجد. نمره فرد در این پرسشنامه بر معیار 30 تا 90 است و هر قدر نمره فرد به 90 نزدیکتر باشد دارای خانواده‌ای با شیوه‌های فرزندپروری مقتدرانه و هر چه قدر به 30 نزدیکتر باشد دارای خانواده‌ای با جو ارتباطی مستبدانه است. جورج (2004) در پژوهش خود ضریب پایایی این مقیاس را 0/79 برآورد کرده است و در این پژوهش بر پایه گروه نمونه ضرایب آلفای پرسشنامه سبک‌های مقتدرانه، مستبدانه و سهل‌گیر به ترتیب برابر با 0/90، 0/93 و 0/61 بوده است و ضریب آلفای کل پرسشنامه برابر با 0/81 به دست آمد.

د) پرسشنامه شناسایی شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

این پرسشنامه با مطالعه مبانی نظری پژوهش ساخته شده است و حاوی 29 پرسش می‌باشد. این پرسشنامه توسط کوتسولیس و امبل (2001) ساخته شده است. 11

جدول 2. ماتریس همبستگی متغیرها

شرایط اقتصادی	شرایط اجتماعی	شرایط فرهنگی	شیوه‌های فرزندپروری	جو عاطفی
0/34**				
شرایط اجتماعی				
0/46**	0/03			
شرایط فرهنگی				
0/18**	0/19**	0/21**		
شیوه‌های فرزندپروری				
0/27**	0/05	0/26**	0/35**	
جو عاطفی				
0/17**	0/53**	-0/05	0/10	0/11
انگیزش تحصیلی				

** معادل $P < 0/01$ ، * معادل $P < 0/05$ ، $N=600$

شدند. به این ترتیب مدل نهایی بر حسب ضرایب استاندارد شده مربوط به جو عاطفی، شیوه‌های فرزندپروری، شرایط اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و انگیزش تحصیلی به دست آمد که در شکل (1) ارائه شده است. مطابق با جدول 3، بین شیوه‌های فرزندپروری و جو عاطفی ($p < 0/01$)، بین شیوه‌های فرزندپروری و شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هر یک با معنی‌داری ($p < 0/05$)، بین جو عاطفی و شرایط اقتصادی ($p < 0/05$)، بین جو عاطفی و انگیزش تحصیلی ($p < 0/05$) و بین شرایط اقتصادی و انگیزش تحصیلی

روش رگرسیون دارد، این است که در روش تحلیل رگرسیون، تنها قادر به شناسایی تأثیر مستقیم هر متغیر مستقل بر متغیر وابسته بودیم، اما در روش تحلیل مسیر علاوه بر تأثیر مستقیم، امکان شناسایی تأثیرات غیر مستقیم هر یک از متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته نیز وجود دارد. به همین خاطر، در تحلیل مسیر، با چندین معادله خط رگرسیونی استاندارد شده مواجه هستیم، در حالی که در تحلیل رگرسیون، تنها یک معادله خط رگرسیونی استاندارد شده داریم. تمام مراحل کار برای تجزیه و تحلیل داده‌ها به کمک دو نرم‌افزار آماری

جدول 3. مقادیر اثرات مستقیم برآورد شده و استاندارد در مدل نهایی

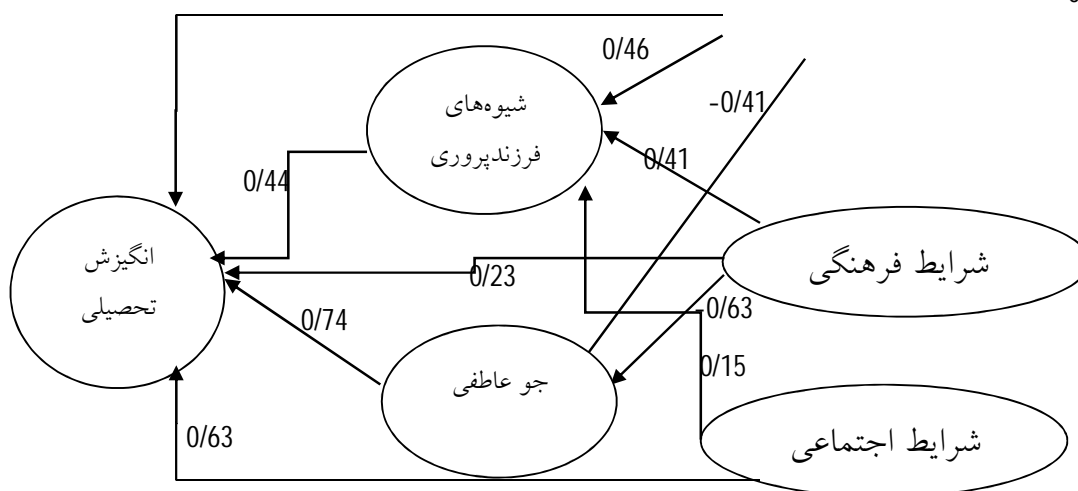
روابط مستقیم متغیرها در مدل	مقدار استاندارد (لامبدا)	مقدار برآورد	مقدار t	خطای استاندارد	سطح معنی‌داری
شیوه‌های فرزندپروری با جو عاطفی	0/86	3/19	5/88	0/39	$p < 0/01$
شرایط اقتصادی با شیوه‌های فرزندپروری	0/46	1/64	2/22	0/84	$p < 0/05$
شرایط اجتماعی با شیوه‌های فرزندپروری	0/15	0/17	2/41	0/48	$p < 0/05$
شرایط فرهنگی با شیوه‌های فرزندپروری	0/41	3/19	2/15	1/39	$p < 0/05$
شیوه‌های فرزندپروری با انگیزش تحصیلی	0/44	9/31	1/65	5/91	$p > 0/05$
شرایط اقتصادی با جو عاطفی	0/41	0/58	2/36	0/21	$p < 0/05$
شرایط فرهنگی با جو عاطفی	0/63	0/81	1/76	0/47	$p > 0/05$
جو عاطفی با انگیزش تحصیلی	0/56	3/61	2/62	0/87	$p < 0/05$
شرایط اقتصادی با انگیزش تحصیلی	0/41	2/12	2/31	0/96	$p < 0/05$
شرایط اجتماعی با انگیزش تحصیلی	0/63	2/71	1/53	1/92	$p > 0/05$
شرایط فرهنگی با انگیزش تحصیلی	0/23	2/11	1/61	1/31	$p > 0/05$

SPSS و LISREL انجام گرفت.

($p < 0/05$) رابطه مستقیم و معنی‌داری وجود دارد. مطابق با جدول 4، بین شرایط اجتماعی و انگیزش تحصیلی ($p < 0/05$)، بین شرایط فرهنگی و انگیزش تحصیلی ($p < 0/05$)، بین شرایط اقتصادی و شیوه‌های فرزندپروری ($p < 0/05$)، بین جو عاطفی و انگیزش تحصیلی ($p < 0/05$) رابطه غیرمستقیم و معنی‌داری وجود دارد.

یافته‌ها

داده‌های موجود از متغیرهای جو عاطفی، شیوه‌های فرزندپروری، شرایط اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و انگیزش تحصیلی بر اساس مدل مفروض، توسط روش تحلیل مسیر تحلیل شد. نرم‌افزار برای برازش پیدا کردن مدل مسیرهای جدیدی را پیشنهاد کرد. همچنین برای معنی‌دار شدن ضرایب، برخی مسیرهای نامناسب حذف

شکل 1. مدل مسیر نهایی بر حسب ضرایب استاندارد شده

جدول 4. مقادیر اثرات غیرمستقیم برآورد شده و استاندارد در مدل نهایی

روابط غیرمستقیم متغیرها در مدل	مقدار استاندارد (لامبدا)	مقدار برآورد	مقدار t	خطای استاندارد	سطح معنی داری
شرایط اقتصادی با انگیزش تحصیلی	0/07	0/13	0/14	0/96	$p > 0/05$
شرایط اجتماعی با انگیزش تحصیلی	0/75	3/85	2/18	1/92	$p < 0/05$
شرایط فرهنگی با انگیزش تحصیلی	0/39	2/29	2/23	1/31	$p < 0/05$
شرایط اقتصادی با شیبوهای فرزندپروری	0/41	1/85	2/46	0/84	$p < 0/05$
جو عاطفی با انگیزش تحصیلی	0/89	17/58	7/69	0/87	$p < 0/01$

نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد که متغیر شرایط اقتصادی بر انگیزش تحصیلی تأثیر دارد که این تأثیر در سطح اطمینان 0/95 درصد و به صورت مثبت و مستقیم می‌باشد ($p=0/05$, $t=2/31$). تأیید این فرضیه بیان‌کننده آن است که وضعیت اقتصادی مناسب بر انگیزش تحصیلی تأثیر دارد و با فراهم شدن شرایط اقتصادی، انگیزش تحصیلی نیز بالا می‌رود.

مطابق با جدول 5، بین جو عاطفی و انگیزش تحصیلی ($p < 0/05$)، بین شرایط اقتصادی و انگیزش تحصیلی ($p < 0/05$)، بین شرایط اجتماعی و انگیزش تحصیلی ($p < 0/05$)، بین شرایط فرهنگی و انگیزش تحصیلی ($p < 0/05$) رابطه کلی و معنی داری وجود دارد. فرضیه اول: شرایط اقتصادی بر انگیزش تحصیلی تأثیر دارد.

جدول 5. مقادیر اثرات کلی برآورد شده و استاندارد در مدل نهایی

روابط کلی متغیرها در مدل	مقدار استاندارد (لامبدا)	مقدار برآورد	مقدار t	خطای استاندارد	سطح معنی داری
جو عاطفی با انگیزش تحصیلی	0/45	21/19	6/64	0/87	$p < 0/01$
شرایط اقتصادی با انگیزش تحصیلی	0/48	2/25	2/12	0/96	$p < 0/05$
شرایط اجتماعی با انگیزش تحصیلی	0/38	6/65	3/65	1/92	$p < 0/01$
شرایط فرهنگی با انگیزش تحصیلی	0/62	0/40	3/11	1/31	$p < 0/01$

متغیرهای شرایط اقتصادی، شرایط فرهنگی، شرایط اجتماعی، جو عاطفی و شیوه‌های فرزندپروری به عنوان متغیرهای مستقل وارد معادله شده‌اند.

در این پژوهش با استفاده از شاخص‌هایی کای اسکوتر (مربع خی)¹، نسبت کای دو به درجات آزادی، جذر برآورد واریانس خطای تقریب²، شاخص نرم‌شدگی برازندگی³، شاخص نرم‌نشده برازندگی⁴، شاخص برازندگی تطبیقی⁵، برازندگی فزاینده⁶، شاخص خوبی برازندگی⁷ برازش مدل مورد بررسی قرار گرفت. توضیح مختصری در مورد این شاخص‌ها آورده شده است.

شاخص کای اسکوتر: این شاخص مهم‌ترین آماره برازش است و آزمونی برای قابل قبول بودن مدل در جامعه است. وقتی کای اسکوتر معنی‌دار باشد یعنی این مدل برای جامعه قابل قبول نیست. مجذور کای تحت تأثیر حجم نمونه و همبستگی‌های موجود در مدل قرار دارد لذا برای از میان برداشتن این محدودیت از شاخص χ^2/df استفاده می‌شود. چنانچه میزان این شاخص کوچکتر از 2 باشد، نشانگر برازندگی الگو است. (هومن، 1384) مقدار این شاخص در این پژوهش 1/45 به دست آمد که بیانگر برازش بسیار خوب این مدل با داده‌ها است.

شاخص جذر برآورد واریانس خطای تقریب: مقدار ملاک در این شاخص برابر 0/08 است که میزان به دست آمده در این مدل برابر صفر است که بسیار کمتر از ملاک است. پس مدل دارای برازش خوب و قابل توجهی است.

شاخص نرم‌شده برازندگی: این شاخص در مدل حاضر 0/91 به دست آمده است که هر چه به یک نزدیکتر باشد، مدل برازش بهتری دارد پس برازش بسیار خوب است.

- فرضیه دوم: شرایط اجتماعی بر انگیزش تحصیلی تأثیر دارد. نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد که متغیر شرایط اجتماعی بر انگیزش تحصیلی تأثیر ندارد ($p=0/05$, $t=1/53$). لذا این فرضیه در سطح 95 درصد تأیید نمی‌شود و شرایط اجتماعی تأثیری بر انگیزش تحصیلی ندارد.

- فرضیه سوم: شرایط فرهنگی بر انگیزش تحصیلی تأثیر دارد. نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد که متغیر شرایط فرهنگی بر انگیزش تحصیلی تأثیر ندارد ($p=0/05$, $t=1/61$). لذا این فرضیه در سطح 95 درصد تأیید نمی‌شود و شرایط فرهنگی تأثیری بر انگیزش تحصیلی ندارد.

- فرضیه چهارم: جو عاطفی بر انگیزش تحصیلی تأثیر دارد. نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد که متغیر جو عاطفی بر انگیزش تحصیلی تأثیر دارد که این تأثیر در سطح اطمینان 0/95 درصد و به صورت مستقیم و مثبت می‌باشد ($t=2/62$, $p=0/05$). تأیید این فرضیه بیان‌کننده آن است که جو عاطفی بر انگیزش تحصیلی تأثیر مستقیم دارد و چنانچه جو خانوادگی از حیث عاطفی نامساعد باشد، انگیزش تحصیلی کاهش می‌یابد و جو عاطفی مساعد انگیزش تحصیلی را افزایش می‌دهد.

- فرضیه پنجم: شیوه‌های فرزندپروری بر انگیزش تحصیلی تأثیر دارد.

نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد که متغیر شیوه‌های فرزندپروری بر انگیزش تحصیلی تأثیر ندارد ($t=1/65$, $p=0/05$). لذا این فرضیه در سطح 95 درصد تأیید نمی‌شود و شیوه‌های فرزندپروری تأثیری بر انگیزش تحصیلی ندارد.

- فرضیه ششم: بین شیوه‌های فرزندپروری و جو عاطفی رابطه وجود دارد.

نتایج تحلیل مسیر نشان می‌دهد که بین متغیر جو عاطفی و شیوه‌های فرزندپروری رابطه وجود دارد که این رابطه در سطح اطمینان 0/99 درصد و به صورت مستقیم و مثبت می‌باشد ($p=0/01$, $t=52/88$). تأیید این فرضیه بیان‌کننده آن است که با بهبود شرایط ارتباطی جو عاطفی نیز افزایش می‌یابد.

1. chi-square
2. Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA)
3. Normal Fit Index (NFI)
4. Non Normed Fit Index (NNFI)
5. Comparative Fit Index (CFI)
6. Increment Fit Index (IFI)
7. Goodness of Fit Index

شاخص نرم‌نشده برآزندگی: به طور قراردادی لازم است این شاخص از 0/9 بیشتر باشد که در مدل حاضر برابر با 9/85 است.

شاخص برآزندگی تطبیقی: به طور قراردادی لازم است این شاخص از 0/9 بیشتر باشد که در مدل حاضر برابر 1/01 است.

شاخص برآزندگی فزاینده: این شاخص باید از 0/9 بالاتر باشد که در این مدل برابر 9/78 است.

بین شرایط اقتصادی با شیوه‌های فرزندپروری ($p < 0/01$), بین شرایط اجتماعی با شیوه‌های فرزندپروری ($p < 0/05$), بین شرایط فرهنگی با شیوه‌های فرزندپروری ($p < 0/05$) نشان داد. در حالی که از بین شرایط خانوادگی فقط شرایط اقتصادی با جو عاطفی رابطه مستقیم و معنی‌داری داشت ($p < 0/05$). رابطه انگیزش تحصیلی با جو عاطفی و شرایط اقتصادی به صورت مستقیم معنی‌دار بود. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که شرایط خانوادگی 19 درصد از متغیر انگیزش تحصیلی را تبیین و پیش‌بینی می‌کند.

نتایج تحقیق هم چنین نشان داد که بین شرایط اجتماعی و انگیزش تحصیلی ($p < 0/05$), بین شرایط فرهنگی و انگیزش تحصیلی ($p < 0/05$), بین شرایط اقتصادی و شیوه‌های فرزندپروری ($p < 0/05$), بین جو عاطفی و انگیزش تحصیلی ($p < 0/05$) رابطه غیرمستقیم و معنی‌داری وجود دارد.

نتایج این تحقیق با نتایج تحقیقات باقری (1373), خوانساری (1375), تاجوند (1377), نریمانی (1384), بحرانی (1384), جوانبخت (1384), مولوی و همکاران (1386), فونتاین و همکاران (2000), کاسیدی (2000) و کوتسولیس و امبل (2001) همخوانی دارد.

با توجه به نتایج به دست آمده از نتایج این تحقیق، پیشنهاداتی در این زمینه مطرح می‌شود:

1. تحقیق حاضر می‌توانست متغیرهای دیگر همچون شرایط شخصیتی را نیز مورد آزمون قرار دهد.
2. تحقیقات انجام گرفته در زمینه شرایط خانوادگی، شرایط درون مدرسه و شرایط فردی مؤثر بر انگیزش تحصیلی بررسی گردد تا به یک نتیجه واحد در این زمینه منجر گردد.
3. از سایر فنون همچون مصاحبه برای انجام این نوع تحقیق استفاده گردد.
4. انجام این پژوهش در جوامع دیگر برای تأیید این مدل ضروری به نظر می‌رسد.

سپاسگزاری

از زحمات دکتر حمیدی معاون آموزشی سازمان آموزش و پرورش شهر تهران که صمیمانه ما را در انجام این تحقیق یاری نمودند، سپاس‌گزاریم.

بحث و نتیجه‌گیری

به منظور مطالعه انگیزش تحصیلی لازم است در ابتدا به نقش شیوه‌های فرزندپروری و جو عاطفی بر انگیزش تحصیلی پرداخته شود. نتایج این پژوهش دلالت بر آن دارد که جو عاطفی بر انگیزش تحصیلی تأثیر مستقیم و غیرمستقیم دارد، گرچه این تأثیر در مورد شیوه‌های فرزندپروری به صورت مستقیم معنی‌دار نیست و تأثیر آن بر روی انگیزش تحصیلی با واسطه جو عاطفی به صورت غیر مستقیم معنی‌دار است.

مطالعات متعدد نشان داده است که جو عاطفی و شیوه‌های فرزندپروری در نظم‌دهی انگیزش و هدایت عمل و رفتار انسان عنصری کلیدی و با اهمیت است. در این مطالعه جو عاطفی و شیوه‌های فرزندپروری به صورت متغیرهای درون‌زای مستقل نیز وارد مدل شدند و تأثیر شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر روی آن‌ها بررسی شد تا مشخص گردد که چه میزان از واریانس متغیر انگیزش تحصیلی را به واسطه دو متغیر جو عاطفی و شیوه‌های فرزندپروری تبیین می‌کند.

نتایج تحقیق نشان داد که شرایط خانوادگی تأثیر معنی‌داری بر روی انگیزش تحصیلی دارند و انگیزش تحصیلی متأثر از تغیرات هر یک از این شرایط است. نتایج، رابطه مستقیم و معنی‌داری بین شیوه‌های فرزندپروری با جو عاطفی

منابع

- حقیقی، ح؛ شکرکن، ح؛ شوشتری، م. (1381). شیوه‌های فرزندپروری. مجله علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، دوره سوم، سال نهم و. شماره 1 و 2. ص. 79-108.
- ریو، م. (2005). انگیزش و هیجان. ترجمه یحیی، سیدمحمدی، (1386). Reeve, J. (2005). تهران: انتشارات ویرایش. چاپ چهارم.
- سیف، ع. (1386). روان‌شناسی تربیتی. تهران: انتشارات آگاه مولوی، پ؛ رستمی، خ؛ فدایی‌نائینی، ع؛ محمدنیا، ح. (1386). بررسی عوامل مؤثر در کاهش انگیزه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اردبیل. نشریه علمی سازمان نظام پزشکی اسلامی ایران. جلد 25. شماره 1.
- نریمانی، م. (1384). بررسی انگیزه تحصیلی دانشجویان دانشگاه محقق اردبیلی. کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی. اردبیل. دانشگاه محقق اردبیلی.
- هومن، ح. (1384). مدل‌یابی معادلات ساختاری با کاربرد نرم‌افزار لیزرل. انتشارات سمت.
- باقری، م. (1372). بررسی رابطه شیوه‌های فرزندپروری با انگیزه پیشرفت و رابطه متغیر اخیر با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پسر دوره راهنمایی اهواز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- بحرانی، م. (1384). مطالعه انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه استان فارس و عوامل همبسته با آن. نشریه علوم انسانی و علوم اجتماعیدانشگاه شیراز. دوره 2 شماره 4 زمستان 1384. ص. 104-155.
- تاج‌وند، ا. (1377). بررسی رابطه بین هوش، نیاز به پیشرفت، سبک‌های فرزندپروری و زمان عضویت با عملکرد دانش‌آموزان در اهواز. کارشناس ارشد روان‌شناسی عمومی. اهواز. دانشگاه شهید چمران.
- جوانبخت، ف. (1384). بررسی رابطه بین سبک‌های فرزندپروری و نیاز به پیشرفت. کارشناس ارشد روان‌شناسی تربیتی دانشگاه آزاد علوم و تحقیقات تهران
- Busato, V; Prish, F; Elshouta, J; Hamakera, C. (2000). Intellectual ability, learning style, personality, achievement motivation and academic success of psychology students in higher education. Personal and Individual Differences. Volume. 29. Issue 6.
- Cassidy, T. (2000). Social background, achievement motivation, optimism and health: A longitudinal study. Counselling psychology Quarterly. Volume. 12. Issue 4.
- Clarke, N. (2010). Emotional intelligence and learning in teams. Journal of Workplace Learning Volume. 22. Issue. 3 .
- Fontyne, P ; Sarrazin, P., & Famose, J .P. (2001). Culture and achievement motivation in sport: A qualitative comparative study between Maghrebians. Volume. 12. Issue. 2 .
- Koutsoulis, M., & Ambell, J. (2001). Family processes affect students motivation, and science and math achievement in Cypriot high schools: Structural Equation Modeling. Personal and Individual Differences. Volume. 31. Issue 7.
- Oriahi. C. (2009). Influence of motivation on student a performance. The Social Sciences. 4(1), 3-36
- Pintrich, P; Schunk, H. (2011). Motivation in education (theory, research and applications), Mehrnaz Shahrarai. Tehran: ELM Publication. second edition.
- Ryan, R; Deci, L. (2000). "Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. Contemporary Educational Psychology. Volume. 3. Issue. 5.
- Sirin .S. (2005). Socioeconomic status and academic achievement: A meta-analytic review of research. Review of Educational Research. Volume 2. Number 6. pp.417-453.
- Tucker, C; Zayco, R; Herman, K. (2002). Teacher and child variables as predictors of academic engagement among low-income Africa American children. Psychology in the School. Volume 3. Number 12.
- Vallerend, R; Pelletier, L; Blais, M; Briere, N; Senecal, C & Vallieres, E. (1992). The Academic Motivation Scale: A measure of intrinsic, extrinsic, and A motivation in education. Journal of Educational and Psychological Measurement. Volume 3. Number 12.